

Особливості методики аналізу фінансових результатів діяльності підприємств

У статті висвітлено підходи вчених щодо аналізу фінансових результатів та окреслено послідовність здійснення аналізу цього об'єкта дослідження. Обґрунтовано доцільність проведення аналізу прибутку у взаємозв'язку з оцінкою грошових потоків підприємства. Акцентовано увагу на змінах, регламентованих НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», які відбулися в структурі звіту про фінансові результати (звіту про сукупний дохід).

Ключові слова: фінансові результати, прибуток, рентабельність, грошовий потік, аналіз.

Постановка наукової проблеми та її значення. За даними офіційної статистики, частка підприємств, які одержали прибуток за результатами своєї діяльності протягом 2010–2014 рр., зросла на 7,3 % та становила на кінець 2014 р. 66,3 %, а збитковими були 33,7 % господарюючих суб'єктів. Проте абсолютне значення фінансового результату до оподаткування (сальдо) вітчизняних підприємств має стійку тенденцію до зниження. Так, у 2010 р. величина прибутку до оподаткування становила 58 334 млн грн, у 2013 р. – 29 283,2 млн грн, а у 2014 р. величина збитку склала 517 368,2 млн грн [11]. Це свідчить про падіння ефективності господарської діяльності. Для підвищення ефективності управління прибутковістю підприємствам потрібно систематично здійснювати аналіз фінансових результатів.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Вагомий внесок у розробку теоретичних та методичних засад оцінки фінансового результату вітчизняних підприємств здійснили вчені-економісти Б. Є. Грабовецький, Г. О. Крамаренко, Є. В. Мних, П. Я. Попович, І. Ф. Прокопенко, Г. Г. Кірейцев, Л. А. Лахтіонова, М. Г. Чумаченко, М. Д. Білик, Ю. С. Цал-Цалко, І. О. Бланк й ін. Питання, пов'язані з фінансовими результатами як аналітичною категорією, піднімалися в дисертаційних дослідженнях українських науковців І. В. Головка, М. І. Гордієнко, Я. В. Лебедзевич, С. О. Кучеркова, І. І. Мельничук, М. Є. Скрипник, І. М. Динько, Т. Р. Фецович та ін.

Мета статті – обґрунтування методики аналізу фінансових результатів діяльності підприємства. Для цього доцільно систематизувати відомі методики аналізу об'єкта дослідження, окреслити їхні особливості та узагальнити результати.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Фінансові результати займають центральне місце в системі управління підприємством. Це важлива й водночас дуже складна як економічна, так і обліково-аналітична категорія. Зміст поняття «фінансовий результат» виражається в категоріях «прибуток» і «збиток», які є протилежними за змістом, але порядок їх формування єдиний. Застосування принципу нарахування та відповідності доходів і витрат передбачає формування фінансових результатів методом їх порівняння.

Звіт про фінансові результати – основне інформаційне джерело при здійсненні аналітичної оцінки фінансових результатів підприємства поряд із даними оперативного, бухгалтерського й статистичного обліку. Нині порядок формування фінансових результатів регламентує Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності». Форма № 2 з прийняттям НП(С)БО 1 зазнала помітних змін у своїй структурі, порівняно зі звітом, який складали суб'єкти господарювання до 2012 р. включно (рис.1). Охарактеризуємо зміни, що відбулися в структурі Звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід):

1. Розділ I «Фінансові результати», як і раніше, містить інформацію про доходи, витрати та фінансові результати підприємства за звітний і попередній періоди, а види діяльності, у розрізі яких заповнюють фінансову звітність, класифікують на операційну, фінансову та інвестиційну. Нині у звіті виокремлюють такі показники прибутку, як валовий, фінансовий результат від операційної діяльності, фінансовий результат до оподаткування й чистий фінансовий результат. Потрібно зауважити, що відповідно до П(С)БО 3, яке втратило чинність, крім вищезазначених показників виділяли фінансовий результат від звичайної діяльності, надзвичайні доходи та витрати, податок із надзвичайного прибутку. Отже, поділ діяльності на звичайну та надзвичайну втратив свою актуальність у зв'язку з переходом на МСФЗ.

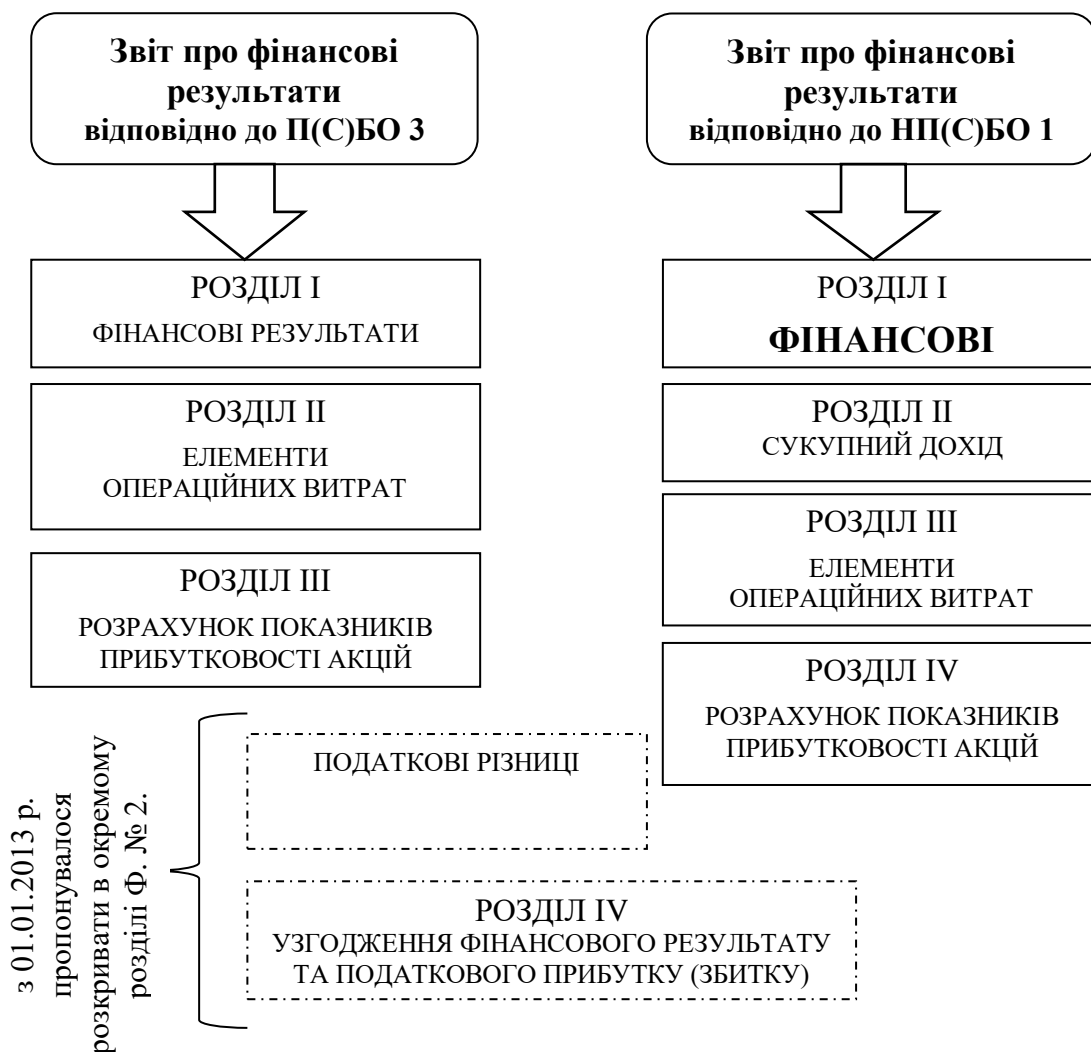

Рис. 1. Порівняльна характеристика Звіту про фінансові результати згідно з П(С)БО 3 та НП(С)БО 1

2. Розділ II «Сукупний дохід», який виник із появою НП(С)БО 1, розкриває інформацію про зміни у власному капіталі протягом звітного періоду внаслідок господарських операцій та інших подій (за винятком змін капіталу за рахунок операцій із власниками). У ньому розкривається інформація про дооцінку (уцінку) необоротних активів, фінансових інструментів, накопичених курсових різниць, частку іншого сукупного доходу асоційованих та спільних підприємств й інший сукупний дохід [7].

3. Розділ III «Елементи операційних витрат» та розділ IV «Розрахунок показників прибутковості акцій» залишилися без змін.

4. В оновленому Звіті про фінансові результати немає рядків «Податкові різниці» й «Узгодження фінансового результату та податкового прибутку (збитку)», затверджені ПБУ «Податкові різниці», які втратили чинність та які з 01.01.2013 р. пропонується розкривати в окремому розділі Форми № 2.

Проведення аналізу фінансових результатів діяльності підприємства передбачає використання певної методики як сукупності правил, прийомів і методів вивчення та опрацювання фінансової інформації.

Основні методи аналізу об'єкта дослідження – горизонтальний, вертикальний, трендовий, коефіцієнтний і факторний. Більшість науковців, аналізуючи фінансово-господарську діяльність, звертають свою увагу на горизонтальний, вертикальний та коефіцієнтний фінансовий аналіз (84,6 %). Найменш використовуваними прийомами у фінансовому аналізі є економіко-математичні й функціонально-вартісні прийоми (7,7 %) [8].

Окрім традиційних математично-статистичних методів дослідження фінансових результатів, учені виокремлюють економічні методи, методи економічної кібернетики й оптимального програмування,

методи дослідження операцій і теорії прийняття рішень. Для глибокої оцінки фінансових результатів та точнішого обґрунтування рекомендацій для покращення роботи підприємства також використовують СVP-аналіз і концепцію фінансового важеля [15].

Провівши аналіз навчально-методичної літератури (табл. 1), у частині питання аналітичної оцінки фінансових результатів виявили, що зазвичай учені аналіз цього об'єкта дослідження здійснюють за такими напрямками:

- оцінка рівня, динаміки й структури фінансових результатів та показників, що їх формують, тобто доходів і витрат;
- аналіз фінансового результату від операційної діяльності як основної діяльності підприємства;
- визначення впливу основних факторів на формування фінансового результату суб'єкта господарювання;
- аналіз показників рентабельності.

Таблиця 1

**Основні підходи до аналізу фінансових результатів,
що виділяють автори навчально-методичної літератури**

№ з/п	Автор	Виділений напрям аналізу фінансових результатів
1	2	3
1	М. Д. Білик, О. В. Павловська, Н. М. Притуляк, Н. Ю. Невмер- жицька [12, с. 427–478]	1. Вертикальний і горизонтальний аналіз фінансових результатів підприємства; 2. Факторний аналіз прибутку; 3. Аналіз показників рентабельності; 4. Факторний аналіз показників рентабельності; 5. Система «директ-кост» як теоретична база аналізу витрат та оптимізації прибутку; 6. Аналіз резервів збільшення прибутку.
2	Ю. С. Цал-Цалко [14, с. 447–476]	1. Аналіз формування фінансових результатів; 2. Аналіз впливу факторів на фінансові результати; 3. Аналіз розподілу чистого прибутку.
3	Г. О. Крамаренко, О. Є. Чорна [3, с. 78–89]	1. Оцінка динаміки й структури показників прибутку; 2. Факторний аналіз прибутку від реалізації продукції (робіт, послуг); 3. Аналіз фінансових результатів від іншої реалізації фінансових укладень і позареалізаційної діяльності; 4. Оцінка динаміки показників рентабельності.
4	Б. М. Литвин, М. В. Стельмах [4, с. 37–80]	1. Оцінка динаміки й складу фінансових результатів; 2. Факторний аналіз прибутку від операційної діяльності; 3. Аналіз взаємозв'язку витрат, обсягу виробництва та прибутку; 4. Аналіз рентабельності підприємства.
5	Є. В. Мних [5, с. 258–278, 334–340]	1. Оцінка рівня й динаміка показників прибутку операційної діяльності; 2. Факторний аналіз прибутку (збитку) операційної діяльності; 3. Аналіз використання прибутку; 4. Аналіз дивідендної політики; 5. Аналіз рентабельності; 6. Аналіз й оцінка виробничого та фінансового левериджу; 7. Аналіз доходів, витрат і фінансових результатів інвестиційної діяльності; 8. Аналіз доходів, витрат і фінансових результатів фінансової діяльності.

1	2	3
6	Б. Є. Грабовецький, І. В. Шварц [1, с. 216–245]	1. Аналіз складу, рівня, динаміки та структури фінансових результатів; 2. Аналіз прибутку від реалізації продукції; 3. Аналіз рівня беззбитковості; 4. Аналіз рентабельності; 5. Аналіз виробничого та фінансового левериджу; 6. Оцінка резервів зростання прибутку й рентабельності від реалізації продукції.
7	К. В. Ізмайлова [2, с. 24–40]	1. Аналіз складу, рівня, динаміки й структури фінансових результатів; 2. Факторний аналіз прибутку від операційної діяльності; 3. Аналіз взаємозв'язку обсягів виробництва, собівартості та прибутку.
8	Т. Д. Косова, І. В. Сіменко [13, с. 182–200]	1. Аналіз валового прибутку підприємства; 2. Аналіз беззбитковості підприємства; 3. Аналіз фінансових результатів операційної діяльності; 4. Аналіз фінансових результатів від іншої діяльності підприємства.
9	П. Я. Попович [9]	1. Аналіз фінансових результатів: 1.1. Загальне оцінювання динаміки показників прибутку, 1.2. Факторний аналіз прибутку від реалізації продукції (товарів, послуг); 2. Аналіз впливу інфляції на фінансові результати; 3. Аналіз розподілу прибутку; 4. Аналіз використання підприємствами чистого прибутку.
10	З. М. Мочаліна О. В. Поспелов [6]	1. Структурно-динамічний аналіз фінансових результатів, у тому числі доходів та витрат; 2. Факторний аналіз фінансових результатів; 3. Коефіцієнтний аналіз фінансових результатів; 4. Аналіз показників рентабельності

Доходи та витрати – економічні категорії, рівень яких визначає величину прибутку й рентабельності підприємства. Доходи та витрати визначають згідно з П(С)БО та відображаються у Звіті про фінансові результати в момент їх виникнення, незалежно від часу надходження й сплати грошей. Отже, прибуток (збиток) – це умовний розрахунковий показник, а не реальні грошові кошти, які можна використовувати в операціях купівлі-продажу. Прибуток може відрізнятися від реальної величини грошових коштів на величину несплаченої дебіторської заборгованості, кредитів, амортизаційних нарахувань і т. ін. У зв'язку з цим у фінансовій звітності може бути завищена величина прибутку й, відповідно, оцінка рентабельності буде висока, але підприємство при цьому може відчувати гострий дефіцит грошових коштів. І навпаки, величина прибутку може бути незначною, а фінансовий стан – цілком стійким. Крім того, на практиці більшість вітчизняних підприємств використовують схеми «оптимізації оподаткування», що призводить до спотворення прибутку з метою заниження бази оподаткування. Тому аналіз прибутку підприємства доцільно проводити у взаємозв'язку з оцінкою грошових потоків підприємства.

Суб'єкти господарювання, які зацікавлені у віддачі від використання ресурсів і вкладеного капіталу, аналізують не лише абсолютну ефективність діяльності підприємства, а й відносну. Для цього співвідносять отриманий ефект із понесеними витратами, тобто розраховують показники рентабельності. Залежно від того, що є базовим показником для розрахунку, тобто з чим порівнюють вибраний показник фінансового результату діяльності, виділимо три групи показників рентабельності:

1. Рентабельність активів (показує ефективність використання майна підприємства – економічна рентабельність) і капіталу (засвідчує ефективність управління капіталом підприємства – фінансова рентабельність). Ці коефіцієнти обчислюють за допомогою співвідношення величини прибутку до середньорічної величини майна чи власного капіталу. Потрібно зауважити, що з появою Розділу II «Сукупний дохід» Форми № 2, доречно при розрахунку вищезазначених коефіцієнтів у знаменнику використовувати не чистий фінансовий результат (р. 2350), а сукупний дохід (р. 2465).

2. Рентабельність продажів (визначає ефективність продажу продукції з погляду отриманого

прибутку – валового, операційного або чистого). Зазначені показники розраховують за допомогою зіставлення відповідного показника прибутку (р. 2090; р. 2190; р. 2350) до чистого доходу від реалізації прибутку (р. 2000).

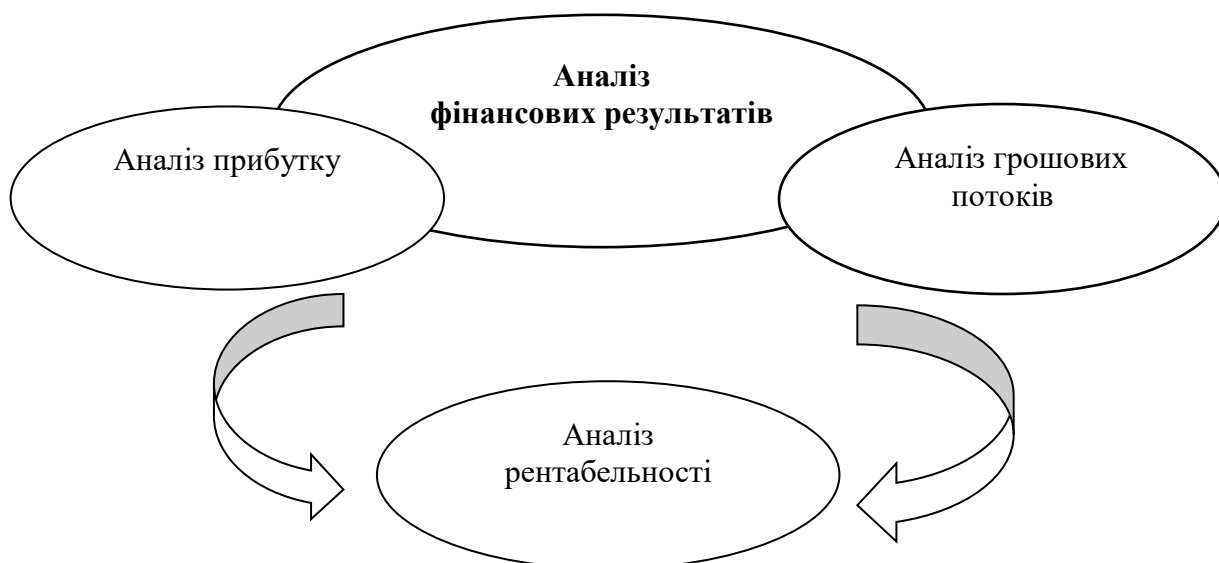

Рис. 2. Напрями аналізу фінансових результатів діяльності підприємства

3. Третя група показників рентабельності формується аналогічно першій і другій, однак, замість прибутку, у розрахунок береться чистий приплив грошових коштів [10, с. 252]. У західній обліково-аналітичній практиці досить широко застосовують цю методику. Доцільно впроваджувати цю методику й у вітчизняну практику, адже реальні можливості будь-якого підприємства, у підсумку, визначаються не фінансовим результатом, а здатністю генерувати грошові потоки. Використання непрямого методу розрахунку потоку грошових коштів у результаті операційної діяльності дасть змогу уточнити різницю між фінансовим результатом діяльності у вигляді прибутку (збитку) та реальними грошовими коштами.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, дослідивши методики аналізу фінансових результатів діяльності підприємств, можна стверджувати, що кожен науковець має своє бачення та обґрунтування послідовності здійснення аналітичної оцінки об'єкта дослідження. Уважаємо, що аналіз фінансових результатів не може бути обмежений виключно аналізом прибутку або аналізом чистого грошового потоку. Кожен із цих показників дає інформацію про фінансовий стан підприємства в певному розрізі й лише комплексний розгляд обох індикаторів уможливить отримання найбільш повного уявлення про поточний стан і подальші можливості підприємства.

Джерела та література

1. Грабовецький Б. С. Фінансовий аналіз та звітність : навч. посіб. / Б. С. Грабовецький, І. В. Шварц. – Вінниця : ВНТУ, 2011. – 281 с.
2. Ізмайлова К. В. Фінансовий аналіз : навч. посіб. / К. В. Ізмайлова. – [2-ге вид., переробл. і доповн.]. – К. : МАУП, 2001. – 152 с.
3. Крамаренко Г. О. Фінансовий аналіз : підручник / Г. О. Крамаренко, О. Є. Чорна. – К. : Центр учб. л-ри, 2008. – 392 с.
4. Литвин Б. М. Фінансовий аналіз : навч. посіб. / Б. М. Литвин, М. В. Стельмах. – К. : «Хай-Тек Прес», 2008. – 336 с.
5. Мних Є. В. Фінансовий аналіз : підручник / Є. В. Мних, Н. С. Барабаш. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2014. – 536 с.
6. Мочаліна З. М. Методичний інструментарій та сучасні проблеми аналізу фінансових результатів / З. М. Мочаліна, О. В. Поспелов // Комунальне господарство міст : наук.-техн. зб. – 2011. – № 98. – С. 221–227.
7. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» : наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13
8. Остап'юк Н. А. Методика оцінки фінансового стану підприємства в умовах інфляції / Н. А. Остап'юк // Вісник ЖДТУ. – 2011. – № 1(55). – С. 127–129.

9. Попович П. Я. Економічний аналіз діяльності суб'єктів господарювання : підручник / П. Я. Попович. – [3-тє вид., переробл. і доповн.]. – К. : Знання, 2008. – 630 с.
10. Прокопенко І. Ф. Комп'ютеризація економічного аналізу (теорія, практика) : навч. посіб. / І. Ф. Прокопенко. – К. : Центр навч. л-ри, 2005. – 340 с.
11. Статистичний щорічник України за 2014 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publ1_u.htm
12. Фінансовий аналіз / [М. Д. Білик, О. В. Павловська, Н. М. Пригуляк, Н. Ю. Невмержицька]. – [2-ге вид.]. – К. : КНЕУ, 2007. – 592 с.
13. Фінансовий аналіз : навч. посіб. / за заг. ред Т. Д. Косової, І. В. Сіменко. – К. : Центр учб. л-ри, 2013. – 440 с.
14. Цал-Цалко Ю. С. Фінансова звітність підприємств та її аналіз : навч. посіб. / Ю. С. Цал-Цалко // Фінансовий аналіз : підручник. – К. : Центр учб. л-ри, 2008. – 568 с.
15. Яріш П. М. Методи проведення аналізу фінансових результатів діяльності організацій / П. М. Яріш, Ю. В. Касьянова // Управління розвитком. – 2013. – № 4(144). – С. 159–162.

Татьяна Стаднюк. Особенности методики анализа финансовых результатов деятельности предприятий.

В статье рассмотрены сущность и важность аналитической оценки финансовых результатов деятельности предприятий. Акцентируется внимание на изменениях, регламентированных НП(С)БУ 1 «Общие требования к финансовой отчетности», которые произошли в структуре отчета о финансовых результатах (отчета о совокупном доходе). Освещаются подходы ученых к анализу финансовых результатов и намечается последовательность осуществления анализа данного объекта исследования. Обоснована целесообразность проведения анализа прибыли во взаимосвязи с оценкой денежных потоков предприятия и уточнена методика расчета показателей рентабельности.

Ключевые слова: финансовые результаты, прибыль, рентабельность, денежный поток, анализ.

Tetiana Stadjuk. Features of Methods of Analysis of Financial Results of Enterprises. The article deals with the essence and the importance of analytical evaluation of financial results of enterprises. The attention is focused on the changes of regulated national situation (standard) accounting 1 «General Requirements for Financial Statements», which occurred in the structure of the income statement (statement of comprehensive income). When covering scientific approaches to the analysis of financial results and planned analysis of the sequence of the research object. The expediency of profit analysis in conjunction with the assessment of the cash flows of the company and refined method of calculating margins.

Key words: financial results, profit, profitability, cash flow, analysis.